

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים ש"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 148 שבט ה'תשע"ז

העלון מוקדש לע"ג אהרון בן נחמיה אביבי ז"ל ע"י בנו ה"ה יוחאי אביבי הי"ו

פרשת בא

בגלל בנים תושיע אבות...

"כי אני הכבדתי את לבו וגו', ולמען תספר באזני בנך וכן את אשר התעללתי במצרים" (י, ב)

למרוד בהשי"ת. וסבר שדור הפלגה לא הצליחו בכך, מפני שכדי לבנות בנין עצום כזה יש צורך לידיעת לשון הקודש שיש בה שמות וצירופים שעל פיהם משתמשים במלאכים שמייעים להקמת הבנין. ודור הפלגה דיברו מתחילה בלשון הקודש נכמו שנאמר שם (בראשית יא, א) "ויהי כל הארץ שפה אחת", ופירש"י שהיו מדברים כולם בלשון הקודש והיו משיבועים את המלאכים וזוהו שאמרו "נעשה לנו שם", שעשו המגדל ע"י צירופי שמות המלאכים, וכמעט שהצליחו במלאכתם.

וזהו שנאמר (שם פס' ו) "ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וגו' ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות", שלכאורה וכי כל עם שמדבר בשפה אחת יצליח לבנות מגדל כזה? אלא שהיות וכולם דיברו ב"שפה אחת" דהיינו בלשון הקודש והיו בקיאים בצירופי השמות ובהשבעת מלאכים, לכך היה ביכולתם לבנות מגדל כזה. ומפני כן בלל ה' את לשונם והשכיח מהם את לשון הקודש, ובכך נמנע מהם לבנות המגדל.

ופרעה שידע כל זאת, ביקש לנצל את העובדה שבני ישראל מדברים בלשון הקודש כדי שיבנו עבורו ערים בצורות ומגדל גבוה על ידי צירופי שמות המלאכים בלשון הקודש.

והנה כתב הכוזרי שאברהם אבינו נקרא "אברהם העברי" (בראשית יד, יג) על שמו של עבר בן שלח. ואף שלעבר היו צאצאים נוספים, נקרא דוקא אברהם על שמו כי הוא היחיד שירש את צדקתו של עבר והלך בדרכו. ולכך אף ישראל נקראים "עבריים" שהם מזרעו של עבר.

ואודות עבר נאמר (בראשית י, כה) "ולעבר יולד שני בנים, שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ, ופירש"י "נתבלבלו הלשונות, ונפרצו מן הבקעה, ונתפלגו בכל העולם. למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד". וכן מובא במדרש (ב"ר לו, ז), שעבר היה מוחה בדור הפלגה והיה מתנבא ואומר להם שלא יצליחו במעשיהם ושהקב"ה יפזר אותם בכל העולם.

ולכן אמר משה לפרעה "אלוהי העברים" בדוקא, לרמוז על עבר שהיה מוחה בדור הפלגה ודבריו נתקיימו שלא הצליחו במעשיהם, וכמו כן אתה פרעה שהולך בדרכם של דור הפלגה ומבקש למרוד בהשי"ת ולבנות ערים בצורות ומגדל גבוה, לא תצליח במעשיך.

ויוש לציין שבתפארת יהונתן בפרשת נח (ח, כא) כתב רבי יהונתן אייבשיץ שדור הפלגה רצו לבנות מגדל גבוה שימשם כתחנת שיגור שמתוכה ישלחו חללית מחוץ לכדור הארץ ע"י אבק שריפה כדי להינצל ממבול ואסונות. ולפירושו הני"ל צריך לומר שזו היתה אף תוכניתו של פרעה.

ב. וראה זה פלא שהנה כתבו המקובלים שבני דור הפלגה נתגלגלו בבני ישראל כשהיו במצרים ובאו על תיקונם על ידי העבודה בחומר ובלבנים כנגד מה שאמרו (בראשית יא, ג) "הבה נלבנה לבנים וגו', ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר". ולדברי רבי יהונתן אייבשיץ הרי זה כפתור ופרח, שאותו דור שרצה לבנות מגדל על ידי לשון הקודש ונבללה שפתו, חזר ובנה במצרים עיר ומגדל ע"י לשון הקודש באונס וכפיה ע"י פרעה נוכח כמו שמגדל בבל נאבד וחלקו נבלע בקרקע (סנהדרין קט, א), כך גם במצרים כל מה שהיו בונים בכל יום ע"י המלאכים היה מתמוטט ונופל או נבלע בקרקע (סוטה יא, א).

שוב באתרית שכן כתב המלבי"ם בארץ חמדה (לעיל א, יא), וביאר ככל דברי התפארת יהונתן הני"ל, והוסיף עוד דבר נחמד, שהנה אמרו במסכת סנהדרין (שם) ש"איור מגדל משכח", כלומר שגגור על מגדל בבל שכל מי שעומד מסביבו ורואה אותו ואת גובהו שוכח את תלמודו. וידוע בשם האריז"ל שהמלאך הממונה על השכחה שמו "מס", וזהו

בספר פנים יפות (כאן, ולהלן יג, ח) כתב יסוד יקר בענינה של מצות סיפור יציאת מצרים. שהנה למעשה לא היו ראויים ישראל לכל הניסים והנפלאות שעשה עימם השי"ת, ולא זכו לכך אלא בזכות מצות סיפור יציאת מצרים שיקיימו בניהם בדורות הבאים. ומפני זה היכה הקב"ה את מצרים בעשר מכות ועשה מופתים רבים, אף שהיה אפשר להוציא את ישראל במכה אחת. כי מצות סיפור יציאת מצרים היא שעמדה לישראל באותה שעה, וכדי להגדיל את כמות הזכויות העתידיות שינבעו ממצוה זו ויעמדו לישראל לצאת ממצרים בעבורן, היה צורך להרחיב את הסיפור ולהוסיף בו עלילות ופלאות. ולכן היו עשר מכות ולא אחת, ובכל מכה ומכה נעשו ניסים שאפשר לספר ולתאר בלי גבול ומידה, כדי שלדורות יאריכו וירחיבו בסיפור פרטים אלו, ויוקף הדבר למפרע לחשבון הזכויות שגרמו לגאולה.

וזהו שאמר הקב"ה "כי אני הכבדתי את לבו" של פרעה, ולא הוצאתי את ישראל במכה אחת אלא במכות רבות ובאותות ומופתים, "למען תספר באזני בנך וכן את אשר התעללתי במצרים", דהיינו כדי שלדורי דורות יאריכו הבנים וירחיבו בסיפור עלילת יציאת מצרים, ובזכות זו יגאלו עתה אבותיהם ממצרים.

ב. ונמצא שמצות סיפור יציאת מצרים איננה מסובבת מהיציאה, אלא הינה הסיבה ליציאה. וזהו שנאמר (להלן יג, ח) "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", ש"זה" היינו ההגדה עצמה, שבעבור זכות מצות ההגדה וסיפור יציאת מצרים שאני מספר עתה בליל הסדר, עשה ה' בעת ההיא לאבותי במצרים, ובגלל הבנים הושיע את האבות. ולכן "אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים", כי תכלית הסיפור איננה ידיעת הדברים בעלמא, ומי שכבר יודע את הסיפור אינו פטור מלספרו, כי עצם הסיפור הוא התכלית, באשר מייצר הוא את הזכויות שבעבורן נגאלו אבותינו.

וזהו שאמרו "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", שהמספר עצמו משובח, כי כאשר יענה ויספר כן ירבה וכן יפרוך מספר הזכויות של מצוה זו, והוברר למפרע שהוא אחד מאלו שבזכותם גאל ה' את אבותינו ממצרים, ואין לך שבח גדול מזה. ויש בדברים אלו חיזוק עצום בקיום מצות סיפור יציאת מצרים בליל הסדר.

פרעה רצה לבנות מגדל כדור הפלגה ע"י השבעת מלאכים בלשון הקודש

"ויאמרו אליו כה אמר ה' אלוהי העברים" (י, ג)

מרגניתא טבא מצאנו בביאור הפסוק בספר תפארת יהונתן רבי יהונתן אייבשיץ שפירש שפרעה הלך בדרכם של דור הפלגה שאמרו (בראשית יא, ד) "הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים", וביקש לבנות ערים בצורות ובהם מגדל גבוה שראשו מגיע השמימה כדי

כלפו בן רגינה חיון ז"ל
ראובן בן נורה אגוזרקי ז"ל
בחירה בת מויל ע"ה ע"י חלפון

אילן חיים בן שרה שוקרון ז"ל
יצחק בן לונה טובול ז"ל
ורדה בת יוסף גחלי ע"ה

לע"ג ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזיה בת תאגיה ע"ה
אהרן בן יחיא ז"ל ♦ רחל בת סאלחה ע"ה
עביה בת סרה ע"ה

שנאמר (שם) "וישימו עליו שרי מסיים", שמחמת גזרו על ישראל לבנות כעין מגדל בבל, גרמו שישלוט עליהם השר "מס" הגורם לשכחה. ג. והנה התפארת יחונתן כתב, שבזה נשתבחו ישראל "שלא שינו לשונם", שאף על פי שנשתעבדו מחמת ששפתם היא לשון הקודש, לא המירו אותה בשפה אחרת. ויש להוסיף, שלפי הנה"ל שנתגלגל בהם דור הפלגה, אם כן יש לומר שהיה בזה תיקון לחטאם, שהם ביקשו לנצל את לשון הקודש כדי למרוד בהשיות, וישראל במצרים שמרו על לשון הקודש למרות שכלבו בגללה, וזאת כדי להיות דבקים בהשיות. וכן מובא בתנא דבי אליהו (רבה פכ"ג) שכשהתחיל השעבוד במצרים "נתקבצו כלל ישראל באגודה אחת, וכתרו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה, וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב, שלא יניחו לשון בית יעקב אביהם וילמדו לשון מצרים, מפני דרכי עבודה זרה. כאיזה צד עבדו ישראל את אבינו שבשמים במצרים, שלא שינו את לשונם". ומבואר שכתרו ברית מיוחדת לשמירה על לשון הקודש כדי שתעמוד להם להיות יראי ה' ולעובדו בלבב שלם]. ומצאתי שכן כתב רבי משה קורדובירו בספר תפילה למשה (סדר ההגדה עמ' שה') שבני ישראל שלא שינו את לשונם תיקנו בכך את דור הפלגה שבלל ה' שפתם וכוונתו כנ"ל.

פרעה תמה "מי ומי ההולכים", כי כולם ימותו במדבר, חוץ מיהושע וכלב

"ויאמר אלהם, לכו עבדו את ה' אלוהיכם, מי ומי ההולכים. ויאמר משה, בנערינו ובזקנינו נלך" (י, ח-ט)

כתב בעל הטורים "מי ומי ההולכים. אמר פרעה למשה, מה אתם מבקשים כל כך ללכת, וכי אתם סבורים להיכנס לארץ. מי ומי ההולכים? הרי כולם ימותו במדבר, חוץ מיהושע וכלב. מי ומי ההולכים בגימטריא כלב וכן נון [216]. והשיבו משה, בנערינו ובזקנינו נלך, כי לא נגזרה גזירה על פחות מבן כ' ועל יתר מבן ס".

[ויש להוסיף, שזהו שאמר לו משה "בבנינו ובבנותנו", כנגד נשות דור המדבר שזכו להיכנס לארץ ישראל]. והנה בברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאברהם אבינו (בראשית טו, טז) "ודור רביעי ישוּבו הנה", ופירש"י "לאחר שיגלו למצרים יהיו שם שלושה דורות, והרביעי ישוּבו לארץ כנען. וכן היה, יעקב ירד למצרים, צא וחשוב דורותיו יהודה, פרץ, חצרון, וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה", והוא כלב בן יפונה (כמבואר ברש"י בדברי הימים א ד, טו). ולמעשה כל בני דורו של כלב מתו במדבר, ורק הוא ויהושע נכנסו לארץ ישראל, ובהם נתקיים "ודור רביעי ישוּבו הנה" וכן מבואר במסכת בבא בתרא (קכא, ב), אלא ששם אמרו שגם שבת לוי לא מתו במדבר, ולמרות זאת פירש רש"י "ודור רביעי" היינו כלב ולא שבת לוי, כי הם לא היו בכלל גזירת "ועבדום ועינו אותם", ולכך אף "ודור רביעי ישוּבו הנה" לא נאמר עליהם].

ועל פי זה כתב המשך חכמה (שמות ו, ז) הערה נפלאה, שהרי הקב"ה עשה אותות ומופתים גדולים במצרים בעשרת המכות ובקריעת ים סוף כדי לחזק את האמונה בלב כלל ישראל, אף שלבסוף מתו כולם ונשתתרו מהם כלב ויהושע בלבד, ואם כן לכאורה נתבטלה התועלת הגדולה שנצמחה ביציאת מצרים. אלא שמכאן נלמד שהקב"ה משרד מערכות הטבע ועושה ניסים לדור שלם אפילו אם רק שני אנשים מבני הדור ראויים לכך ויש להם תועלת רוחנית בדבר.

וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, שאף בגאולה העתידה גם אם רבים מעם ישראל לא יהיו ראויים שיעשו להם ניסים גדולים, הרי ש"אחד מעיר מוכה כל העיר, ושנים ממשפחה מוכין כל המשפחה", שבזכות יראי ה' המעטים שבכל עיר ובכל משפחה יזכו כל ישראל לישועה גדולה ולגאולה.

אל תיבהל מקושיות וקשיים, כי אוצר יקר ממתין לך מאחוריהם...

"והגדת לבנך ביום ההוא לאמר" (יג, ח)

פירש"י שפסוק זה הוא כנגד הבן שאינו יודע לשאול, "והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב". ולהלן (פס' יד) כתב "ובמקום אחר אמר (דברים ו, כ), מה העדות והחוקים

והמשפטים וגו', הרי זאת שאלת בן חכם. דיברה תורה כנגד ד' בנים, רשע ושאני יודע לשאול והשואל דרך סתומה והשואל דרך חכמה". ונמצא שהבן ששואל בחכמה הוא היפוכו של הבן שאינו יודע לשאול. וכתב בספר פנים יפות, שהנה הקב"ה חפץ לקרב כל יהודי לעבודתו ית', אמנם אין השגת כולם שווה, כי יש אשר אין בשכלו להבין ולהשיג עומק התורה ואינו יודע להקשות ולתרוץ, ולכן הקב"ה משפיע עליו כפי ערך שכלו אף ללא שישאל ויקשה. אך יש יהודי שבכוחו להעמיק ולהתבונן, ולו אין הקב"ה משפיע אלא בדרך של קושיות והיות. וכל עוד שעדיין לא הגיע הזמן שיזכה להארה בסוגיא אינו מתעורר בקושיא. אך כשבאה השעה הראויה לכך, הקב"ה מזמן לו קושיא שיתן לבו אליה ויעמול בפתרונה, וע"י שמתאמץ ויגע להבין הדבר, מתגלה לו עומק ההלכה. ולכן כשיש לאדם קושיא בלימודו, לא ירפו ידיו, אלא יבין וידע שעתה רוצים משמים לגלות לו אוצר יקר של הבנה ועמקות בסוגיא, ולולא זה לא היו מזמנים לו קושיא זו, ולכן אדרבה יתייגע ביתר שאת עד שיזכה לכך.

וכן הוא בעבודת ה', שאדם שיש בכוחו להגיע למדרגות רוחניות רמות מומנים לו משמים קשיים ותקלות, אך עליו לשמוח ולהבין שהקושי הוא סימן לכך שעתה הגיעה שעתו להתעלות ולזכות לשפע רוחני מן השמים, ולכן לא יתייאש אלא אדרבה יתמודד ויתאמץ וסוף הטובה לבוא.

וזהו שנאמר (שה"ש ז, ב) "חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשי ידי אומן", ודרשו חז"ל (מו"ק טו, ב) "מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר", שלאדם החכם מסתירים את ההארות במעטפת של קושיא ואי בהירות, וע"י שמתאמץ וזכה להבין. ו"חמוקי" הוא ר"ת "חסורי מחסרא והכי קתני", כי כשרצה התנא להעלים הדבר כתבו בפשיטות, והחכם מבין הנסתר שבו מכח הקושיא והעיון.

וכנגד זה נאמר (תהלים קמו, ט) "מגיד דבריו ליעקב", כי ל"יעקב" שמסמל את האיש הפשוט שאינו יודע לשאול ואינו משיג ומבין בדברים העמוקים, השי"ת מגיד לו דבריו בלי שום קושיא אלא בדרך הגדה וסיפור בעלמא. אך "חוקיו ומשפטיו לישראל", דהיינו שאל "ישראל" שהם התלמידי חכמים שמבינים ומעמיקים בתורה הקדוה, הקב"ה מדבר ע"י חוקים, כלומר שהדבר נראה לחכם מתחילה כחוק בלי טעם וקשה הוא בעיניו, עד שעמל להבינו ומתוך כך מעניקים לו שפע חכמה ממרום, והחוקים נהפכים להיות בעיניו כ"משפטים" שהם דברים שאדם משיגם ומבינם בשכלו.

ומעתה יתבאר ענינם של הבנים הנ"ל, שהבן החכם שואל "מה העדות והחוקים", שיש לו קושי בהם ואינו מבינם, ועל כן האב מסביר לו ומיישב בליבו את הדברים. אך בבן שאינו יודע לשאול נאמר "והגדת לבנך" דהיינו הגדה בדרך פשט ללא קושיות ותירוצים [ועיי"ש מה שביאר עוד בדרך זו לגבי הרשע והתם].

"בכל יום אדם עושים לאדם ניסים כיוצאי מצרים"

"בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שם)

במסכת פסחים (קטז, ב) שנינו "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

ופירש רבי ברוך פּרנקל תאומים בהגהות ברוך טעם (על טורי אבן ר"ה ז, א), שהקב"ה עושה לכל אדם ניסים בכל יום, ואל יאמר האדם שזכאי הוא לניסים אלו מחמת צדקתו ומעשיו, אלא חייב לראות עצמו כאילו יצא ממצרים, כלומר שידע שכמו שה' עשה ניסים לאבותינו וגאל אותם ממצרים למרות שלא היו ראויים לכך ולא היו בידם מצוות, כך עושה לו ניסים שלא בזכות מעשיו אלא ברוב חסדו ית'.

ועל פי זה נראה לבאר דברי המדרש (תנדבא"ר פ"ב) "בכל יום אדם עושין לאדם ניסים כיוצאי מצרים, בכל יום עושין לו גאולה כיוצאי מצרים". ולכאורה וכי נעשים לאדם בכל יום ניסים כעשרת המכות ושאר הניסים שאירעו ביציאת מצרים? אלא שכשם שיוצאי מצרים זכו לניסים ונגאלו אף שלא היו ראויים לזה, כך לכל אדם נעשים ניסים גלויים ונסתרים בכל יום שלא לפי ערך זכותו אלא בחסדי השי"ת.

לע"נ הרב עובדיה בן יעקב ושמועה יעבץ ז"ל ♦ הרב ישי בן סעידה שרעבי זצ"ל ♦ מרת שרה בת מרים ג'ראן דוד ע"ה ♦ יכות בת עליה ז'אנו ע"ה

חזוואטו בן חזוולה ז"ל ע"י ויטמן
מנחם עבדי בן יעל לביוב ז"ל
מטילדה בת שרה ע"ה ע"י ויטמן

מניני בן רבקה ז"ל ע"י סופר
סעיד מערבי בן ג'ינה סופר ז"ל
ימימה בת שמועה שלום ע"ה

שמואל בן מניני ללו ז"ל
מסעודה בת שמוחה ע"ה ע"י שער
רחמים בן יעקב אמנו ז"ל ע"ה